

Cüz-i İrade ve Cüz-i İhtiyarî ne demektir?

Cüz'î irade ve cüz'î ihtiyarî kavramlarını doğru anlayabilmek için önce "irade" ve "ihtiyar" kelimelerinin ne manaya geldiğini kısaca tespit etmek gerekir. Çünkü bu iki kelime çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da aralarında ince bir fark vardır. Bu fark anlaşılmadan cüz'î irade meselesi tam kavranamaz.

İrade, insan ruhuna verilmiş bir tercih kabiliyetidir. İnsan gözüyle görür, kulağıyla işitir; aynı şekilde irade sıfatıyla da iki şey arasında yönelme gücüne sahip olur. **İhtiyar ise bu yönelmenin belirli bir tarafa tahsis edilmesi**, yani fiilî tercihin gerçekleşmesidir. İrade bir kuvve ve potansiyel iken, ihtiyar o kuvvenin belirli bir seçime dönüşmüş hâlidir.

İrade

İrade, insanın tercih edebilme kuvvetidir. Bir şeye yönelme veya ondan yüz çevirme kabiliyetidir. Bu, ruhun bir sıfatıdır. Yani irade bir **kuvvedir** (potansiyel güç). İrade, insanın içinde bulunan genel bir meyildir. Birden fazla seçenek arasında karar verebilme kabiliyetidir.

Mesela: Konuşmak ya da susmak. Gitmek ya da kalmak. Yazmak ya da yazmamak. Bu imkânı sağlayan güç **iradedir**. İrade bir kuvvettir.

İhtiyar

İhtiyar ise o kuvvenin belli bir tarafa tahsis edilmesidir. Yani seçenekler arasından birini belirlemek. Bu yüzden bazı âlimler: İrade = meyil ve yönelme kuvvesi. İhtiyar = tercihin belirlenmesi şeklinde ayırır.

Mesela: Önünde iki yol var. Sağa da gidebilirsin, sola da. Bu seçebilme kabiliyeti = **irade**. Sağı seçmen = **ihtiyar** İrade daha genel, İhtiyar daha fiilî ve belirleyici bir tercihtir. Kalam ilminde: **irade**, kulun tercih kabiliyetidir. **İhtiyar**, kulun o tercihi fiilen yapmasıdır. Bu yüzden insan "muhtar"dır (seçen varlıktır). Zorlanmış değil, tercih eden bir varlıktır.

İşte bu kısa ayrımı yaptıktan sonra şimdi "cüz'î irade" ve "cüz'î ihtiyarî" kavramlarını daha sağlıklı şekilde ele alabiliriz.

Cüz'î İrade Nedir?

Cüz'î irade, insana verilen sınırlı tercih etme gücüdür. Yani insanın iyiyi ya da kötüyü seçebilmesi, yapmayı ya da yapmamayı tercih edebilmesi, bir yöne yönelip diğerini terk edebilmesi kabiliyetidir.

“Cüz’î” denmesinin sebebi şudur: Bu irade sınırsız değildir. Kâinatı idare etmez, kanun koymaz, yaratmaz. Sadece tercih eder.

Neden “Cüz’î” Denir?

Çünkü Allah’ın iradesi küllîdir; yani sınırsız ve kuşatıcıdır. İnsanın iradesi ise sınırlıdır.

Mesela insan güneşi doğduramaz, kalbini durduramaz, yağmuru yağdıramaz. Fakat namaz kılmayı seçebilir, yalan söylemeyi tercih edebilir, birine yardım etmeye karar verebilir. İşte bu alan, insanın cüz’î irade alanıdır.

Cüz’î İrade Ne Yapar, Ne Yapmaz?

Cüz’î irade tercih eder, yönelir ve seçer. Fakat yaratmaz, sonucu meydana getirmez ve kudret sahibi değildir. Fiili yaratan Allah’tır; tercihi yapan kuldür.

Bir düğmeye bastığını düşün. Düğmeye basma kararı cüz’î iradeye aittir. Elektriğin akması ve lambanın yanması ise İlâhî kudretin eseridir. Sen tercih ettin; fakat yaratma sana ait değildir.

Kelâm ilminde cüz’î irade, kulun iki mümkün şeyden birini tercih etme kabiliyeti olarak tarif edilir. İnsan bu yüzden sorumludur. Çünkü zorlanmış değildir; seçmiştir.

Cüz’î irade, insanın seçme yetkisidir. Küllî irade ise her şeyi kuşatan İlâhî iradedir. İnsan seçer; Allah yaratır.

Cüz’î İhtiyarî Ne Demektir?

“Cüz’î” sınırlı ve küçük çaplı demektir. “İhtiyarî” ise tercihe bağlı, seçerek yapılan anlamına gelir. Buna göre cüz’î ihtiyarî, insanın sınırlı ve tercihe dayalı fiilleri demektir. Yani insanın kendi seçimiyle yaptığı işlerdir.

Daha açık bir ifadeyle cüz’î ihtiyarî, kulun kendi tercihine bağlı olarak yaptığı fiillerdir. Bu fiiller zorla meydana gelmez; bilinçli bir yöneliş ve tercih vardır. Namaz kılmak, yalan söylemek, yardım etmek, hırsızlık yapmak, konuşmak veya susmak gibi davranışlar insanın tercihine bağlıdır. Bu yüzden bunlara “cüz’î ihtiyarî fiiller” denir.

Neden Önemlidir?

Bu kavram önemlidir; çünkü sorumluluk buradan doğar. Eğer bir fiil ihtiyarî değilse, yani insanın seçimi söz konusu değilse, o fiilden dolayı sorumluluk da olmaz.

Mesela kalbin atması, nefes alıp vermek, göz bebeğinin büyüüp küçülmesi gibi fiiller gayr-i ihtiyarîdir. Yani insanın kontrolünde değildir. Fakat birine vurmak, sadaka vermek ya da dua etmek gibi fiiller tercihe bağlıdır ve bu yüzden sorumluluk doğurur.

irade ve ihtiyar iliřkisi

Cüz'î irade, insanın seçme gücüdür. Cüz'î ihtiyarî fiil ise bu seçimin fiile dönüşmüş hâlidir. Yani irade bir kuvvedir; ihtiyarî fiil ise o kuvvenin pratiğe geçmiş şeklidir.

Cüz'î ihtiyarî, insanın kendi seçimiyle yaptığı ve sorumluluk doğuran fiilleridir. Bu kavram kader meselesinin merkezindedir. Çünkü imtihan, ihtiyarla olur.